

Ковальчук О.М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0000-0002-2167-769X

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕОЛОГІЗАЦІЇ ТА ПОЛІТИЗАЦІЇ ПРАВОРОЗУМІННЯ У ПІСЛЯРЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПЕРІОД

PARTICULARITIES OF IDEOLOGIZATION AND POLITICIZATION OF LEGAL UNDERSTANDING AFTER THE REVOLUTION

У статті проаналізовано особливості ідеологізації та політизації праворозуміння у післяреволюційний період. Важливим на сучасному етапі формування підходів до розуміння права є перегляд основних наукових позицій щодо післяреволюційного його розуміння і найважливіших його аспектів із метою визначення характерних особливостей та простежування впливу ідеологічних поглядів державних діячів і політиків на формування концепцій праворозуміння.

Основна мета статті полягає у визначенні та характеристиці основних тенденцій та напрямів розвитку правової думки вітчизняних учених.

Акцентується увага на тому, що тогочасна ідеологія соціалізму з поступовим переходом до комунізму вплинули як на нормотворчий процес, так і на процес праворозуміння.

Досліджено, що післяреволюційний період характеризувався становленням радянської ідеології, яка передбачала у своїй основі ідеї соціалізму та комунізму, які вплинули на розуміння права. На початку затвердження радянської влади право було занадто заідеологізованим, перебуваючи під впливом марксистсько-ленінської теорії, яка здійснила формування специфічного уявлення про право та його подальшу долю.

Установлено, що за марксистською ідеологією, яка панувала на той час, право було частиною держави й існувало у тісному взаємозв'язку з нею, у цьому виявляються позитивістські погляди науковців на це суспільне явище. Головне в праві основоположники марксизму бачили в його класовій природі.

Доведено, що політичний режим, що був сформований у післяреволюційний період та який затверджувався протягом майже всього ХХ ст., передбачав існування єдиної концепції, теорії – теорії комунізму, тому державою вживались усі заходи, направлені на недопущення виникнення альтернативних поглядів на сутність права та держави.

Установлено, що в історії радянської юридичної науки і формування офіційного радянського праворозуміння особливе місце посідала перша Нарада з питань науки радянської держави і права (16–19 липня 1938 р.), де була зроблена спроба посилення позицій юридичного позитивізму.

Сформульовано висновок, що особливостями ідеологізації й політизації праворозуміння в післяреволюційний період є такі: фундаментом праворозуміння стала марксистсько-ленінська теорія; абсолютно будь-які типи або підходи до розуміння права характеризувалися позитивістськими спрямуваннями; пріоритетним типом праворозуміння був соціалістичний, що виходив із політики соціалізму; право визнавалось переважно публічним, а про існування приватного права не могло йтися; виникнення та існування права зумовлювалось психологічним фактором.

Ключові слова: праворозуміння, право, правова думка, ідеологізація, політизація, післяреволюційний період.

In the article the features of ideologization and politicization of legal understanding in the post-revolutionary period are analyzed. At the present stage of forming approaches to understanding law it is important to review the main scientific positions on the then, post-revolutionary understanding and its main aspects, in order to determine the characteristics and trace the influence of ideological views of statesmen and politicians on the formation of legal concepts.

The main purpose of the article is to identify and characterize the main trends and directions of development of legal thought of domestic scholars.

Emphasis is placed on the fact that those days ideology of socialism with the gradual transition to communism certainly influenced both the rule-making process and the process of legal understanding.

It is studied that the post-revolutionary period was characterized by the formation of Soviet ideology, which was based on the ideas of socialism and communism, which certainly influenced the understanding of law. At the very beginning of the assertion of Soviet power, law was too ideological, in particular, it was influenced by Marxist-Leninist theory, which formed a specific idea of law and its future fate.

It has been established that according to the Marxist ideology that prevailed at that time, law was in fact part of the state and existed in close connection with it, which reflects the positivist views of scholars on this social phenomenon. The main thing in law, the founders of Marxism saw in its class nature.

It is proved that the political regime formed in the post-revolutionary period and which was approved during almost the entire twentieth century provided for the existence of a single concept, theory – the theory of communism, and the state took all measures aimed at preventing the emergence of alternative views on the essence of law and the state.

It is established that in the history of Soviet jurisprudence and the formation of official Soviet legal understanding a special place was occupied by the First Meeting on Science of the Soviet State and Law (July 16–19, 1938), where the following attempt was made to strengthen the position of legal positivism.

The conclusion is formulated that the peculiarities of ideologization and politicization of legal understanding in the post-revolutionary period are the following: Marxist-Leninist theory became the foundation of legal understanding; absolutely any types or approaches to the understanding of law were characterized by positivist trends; the priority type of legal understanding was socialist, based on the policy of socialism; the law was recognized as mostly public, and the existence of private law could not actually be discussed; the emergence and existence of law was determined by a psychological factor.

Key words: *legal understanding, law, legal thought, ideologization, politicization, post-revolutionary period.*

Актуальність теми: Українській державі властива багатовікова історія, протягом якої вона зазнавала впливу з боку різноманітних факторів, що мали як політичний, так і соціальний і юридичний характер. Із моменту виникнення перших державних утворень на території українських земель відбувалися значні зрушення, що так чи інакше впливали на право, зокрема, на його розуміння, на визначення джерел його походження тощо.

У юридичній науці є широкий перелік поглядів та наукових позицій щодо праворозуміння, кожна з яких заслуговує на увагу і вивчення. Необхідно вказати на такий важливий етап в історії, як революція 1917 року, що також мала місце й на українських землях. Із приходом до державної влади більшовиків відбулося її тотальне перезавантаження, здійснювалися реформи й удосконалення дійсних суспільно-політичних інститутів, зокрема такого з них, як «право». Наявна на той час ідеологія соціалізму та поступове прямування до комунізму вплинули як на нормотворчий процес, так і на процес праворозуміння.

Актуальним є перегляд основних наукових позицій щодо післяреволюційного розуміння права й найважливіших його аспектів із метою визначення характерних особливостей та простежування впливу ідеологічних поглядів державних діячів і політиків на формування концепцій праворозуміння.

Зазначене зумовило мету статті, якою є визначення та характеристика особливостей ідеологізації та політизації праворозуміння в післяреволюційний період.

Аналіз дослідження проблеми. Проблемою дослідження праворозуміння в після революційний період займалися такі відомі вчені, як К.Г. Волинка, Л.П. Расказов, Є.В. Пашуканіс,

М.О. Чельцов-Бебутов, В.В. Галунько, С.С. Алексєєв, В.С. Нерсєсянц, Ю.О. Тихомиров та ін. Як показує аналіз наукової літератури, ці питання не є повністю розкритими і потребують додаткового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Першою особливістю ідеологізації та політизації праворозуміння в післяреволюційний період є те, що фундаментом праворозуміння стала марксистсько-ленінська теорія.

Положення марксизму про класово-вольовий зміст права було перенесено Леніним на формування радянського права. Стверджувалося, що в суспільстві, де відсутні антагоністичні класи, в праві виражається воля всіх дружніх класів і верств суспільства, керованих робочим класом. Тим самим підтверджувалася ідея, що класовість права є його постійною об'єктивною ознакою. Конкретизуючи положення Маркса, Ленін писав, що на першій фазі комуністичного суспільства буржуазне право скасовується не цілком, а лише частково, залежно від уже досягнутого економічного перевороту, тобто лише щодо засобів виробництва. Буржуазне право визнає їх приватною власністю окремих осіб; а соціалізм робить їх спільною власністю, і тільки в цій частині буржуазне право відпадає. Але воно залишається в своїй іншій частині – як регулятор розподілу праці і розподілу продуктів між членами суспільства. Такий недолік В.І. Ленін вважає неминучим на першій фазі комунізму (після повалення капіталізму), бо люди відразу не навчаться працювати на суспільство без усяких норм права, оскільки для цього немає необхідних економічних умов. Інших же норм, крім буржуазного права, немає. Право відмирає повністю тоді, коли суспільство виконуватиме правило «від кожного по здібності, кожному за потребою», тобто коли люди настільки звикнуть

до дотримання основних правил суспільного життя і коли їх праця буде настільки продуктивною, що вони добровільно будуть трудитися за здібностями [1, с. 100]. Безумовно, марксистська теорія була взята за основу більшовиками під час формування власної ідеології й державної політики. Варто наголосити, що ідеальним варіантом розвитку радянського суспільства було б фактичне скасування права, оскільки люди мали б слідувати його приписам без існування відповідного державного примусу. Отже, право трактувалося як свідомість людини, усвідомлення нею тих чи інших дій, справедливості й інших морально-етичних понять, категорій та явищ тощо.

К.Г. Волинка вказує, що марксистська теорія права, як і вчення марксизму загалом, ґрунтується на матеріалістичній філософії. Відповідно до поглядів К. Маркса і Ф. Енгельса право розглядається як частина надбудови над економічним базисом суспільства. Воно, покликане до життя матеріальними умовами життя суспільства, справляє на нього зворотний вплив. Головне в праві основоположники марксизму бачили в його класовій природі. Для марксистської теорії характерний розгляд права в тісному зв'язку з державою, яка не тільки формує, а й забезпечує реалізацію права. Марксистська теорія права, безсумнівно, вплинула на матеріалістичне розуміння права. Незважаючи на те, що в наш час марксистська теорія зазнає справедливої критики і переосмислення, багато висновків марксистського вчення про право, як і про державу, і в сучасних умовах зберігають своє значення [2, с. 94]. У післяреволюційний період, марксистська теорія набуває широкого значення й значно впливає на розуміння права та на його тлумачення. Важливо вказати на те, що за марксистською ідеологією, яка панувала на той час, право було частиною держави й існувало у тісному взаємозв'язку з нею, у чому виявляються позитивістські погляди науковців на це суспільне явище.

Відповідно до марксистсько-ленінської концепції в основі виникнення права, його функціонування і неминучого відмирання лежать класово-економічні причини. Класова теорія обмежує життя права (як і держави) історичними рамками класового суспільства. Вона вважає, що право – історично минуле явище, необхідне суспільству лише на певному етапі його розвитку. Із зникненням класів воно повністю втрапить свою соціальну цінність. Марксистсько-ленінська теорія стверджує, що правове явище, похідне від держави, повністю визначається його волею. Проголошуючи пріоритет держави над правом, марксизм вступає в суперечність із теорією правової держави, що не заперечує її провідної ролі в правотворчості, однак уважає, що саме держава повинна підкорятися законам, а не стояти над ними [1, с. 100–101]. З огляду на наведені

положення, доцільно зазначити, що тогочасні тенденції до праворозуміння передбачали, що в процесі еволюції суспільства та приходу до комунізму право зникне й поведінка людей буде саморегулюватись ними ж без здійснення впливу на неї державних органів, державного примусу тощо.

Марксистсько-ленінська теорія лежала в основі будь-якого типу праворозуміння у вказаний період. Зазначаючи впливу з боку влади більшовиків, розуміння права зводилось до того, що воно вважалось лише перехідною ланкою до ідеального суспільства, що має неодмінно зникнути в процесі еволюції останнього.

Другою особливістю ідеологізації та політизації праворозуміння в період після революції було те, що абсолютно будь-які типи або підходи до розуміння цієї багатоаспектної категорії характеризувалися позитивістськими спрямуваннями.

Л.П. Расказов констатує, що з часом погляди радянських теоретиків права еволюціонували в бік етатистського позитивізму. Особливо це наочно видно на прикладі еволюції поглядів одного з найвизначніших теоретиків права Є.В. Пашуканіса. У перші роки радянської влади він відстоює погляди Маркса на право післяреволюційного періоду як буржуазне право, історично найбільш розвинений, останній тип права, після якого не є можливим будь-який новий тип права. Із цих позицій він відкидає можливість «пролетарського права». За ці принципи Є.В. Пашуканіс піддався критиці, у зв'язку з чим у другій половині 1920-х років він переходить до визнання наявності нового (післяреволюційного і післябуржуазного) «радянського права» зі «специфічною природою». Але для збереження хоча б зовнішньої, словесної видимості своєї концептуальної послідовності він не називає його «пролетарським правом». У 1930-ті роки Є.В. Пашуканіс висуває концепцію соціалістичного права. Під «соціалістичним правом» як «знаряддям політики пролетаріату» Пашуканіс розуміє систему «норм права», що встановлюються органами диктатури пролетаріату. Відмовляючись від своєї колишньої позиції, він почав тлумачити радянське право як право соціалістичне від самого початку його виникнення [3, с. 202–203]. У період становлення й розвитку радянської влади, зокрема після революційних подій, відбувається утворення відповідної ідеологічної політики, яка не допускала існування альтернативних поглядів, зокрема щодо праворозуміння. Із наведеного можна простежити, що право на той момент тлумачилось як результат діяльності держави, волі органів державної влади, за допомогою якої здійснювалася регламентація суспільно-правових відносин.

В основу нового розуміння права лягла дефініція, запропонована А.Я. Вишинським у липні 1938 року на Всесоюзній нараді працівників науки радянського права: «Радянське соціалістичне

право є сукупністю правил поведінки (норм), встановлених або санкціонованих соціалістичною державою, які виражають волю робітничого класу і всіх трудящих, правил поведінки, застосування яких забезпечується примусовою силою соціалістичної держави...». Основні постулати нового розуміння права, який стверджує загальнообов'язкову «єдино правильну» марксистсько-ленінсько-сталінську лінію в юридичній науці, зводилися до такого: а) у центрі поняття права стала тоталітарна держава, що встановлює і санкціонує правові норми, забезпечує їх примусове виконання; б) роль суспільства у формуванні права була зведена нанівець; в) право – інструмент затвердження потужності державного апарату, засіб державного примусу; г) накази і розпорядження тоталітарної диктатури оголошувалися найпрогресивнішим соціалістичним правом; д) всі інші концепції (радянських юристів попереднього періоду) оголошувалися «ворожими», «антимарксистськими». Таким чином, на радянському «правовому фронті» утвердилася «генеральна лінія», підкріплена реаліями масового терору [4, с. 969–970]. Політичний режим, що був сформований у післяреволюційний період та який затверджувався протягом ХХ ст., передбачав існування єдиної концепції, теорії – теорії комунізму, тому державою вживались усі заходи, направлені на недопущення виникнення альтернативних поглядів на сутність держави або права. Тогочасні концепції праворозуміння була позитивістською за своєю природою та не передбачала хоча б якусь участь людей у формуванні або затвердженні права, правових норм тощо.

Для праворозуміння в післяреволюційний період характерним було превалювання позитивістського напрямку, який передбачав, що право походить безпосередньо з держави, оскільки остання санкціонує та затверджує правові норми, що врегульовують поведінку соціалістичного суспільства.

Водночас, деякі науковці все ж таки визначали право як результат суспільства, як утілення його звичаїв, традицій, які, однак, безпосередньо затверджувались лише державою. Отже, третя особливість, яка характеризує післяреволюційне праворозуміння, полягає в тому, що пріоритетним типом розуміння права був соціалістичний, що виходив із політики соціалізму.

М.О. Чельцов-Бебутов спробував представити зміст революційної правосвідомості через призму кримінального права [5, с. 21]. Він виокремив такі найважливіші ідеї, які мали закладатися в основу кримінального закону:

1) якщо покарання – міра оборонна, а злочин – продукт певних соціальних умов і не акт вільної волі, то з кодексу повинні бути рішуче вигнані ідеї провини і відплати. В основу кодексу повинна бути покладена ідея захисту суспільства;

2) у Загальну частину кодексу необхідно ввести особливу класифікацію злочинців для визначення ступеня небезпеки злочинця і вибору заходів захисту;

3) не вимагається чіткого визначення ознак злочину в Особливій частині кодексу, оскільки з уналежненням злочинців до певної категорії відпаде необхідність розмежування складних складів злочинів. Із точки зору захисту суспільства від злочинних посягань байдуже, чи вчинив чоловік привласнення або крадіжку, що стала передумовою голоду;

4) із системи покарань повинна бути викреслена страта внаслідок її невідплатності, неподільності і бунтувального впливу на громадську психіку. Також повинні бути скасовані: довічне позбавлення волі, безстрокове позбавлення в правах, зате мають бути широко застосовувані інститути звільнення від відбування покарання та реабілітація;

5) праця має бути покладена в основу системи покарань. Деякі із зазначених вище положень отримали законодавче закріплення в радянському кримінальному праві. Так, наприклад, інститут умовного засудження широко застосовувався в практиці радянських судів, а місця позбавлення волі за радянських часів називалися виправно-трудовами установами, у них широко використовувалася праця засуджених [5, с. 45–49].

З огляду на висунуті науковцем ідеї та концепцію, можна простежити тогочасну політику агітації в Радянському Союзі. Злочини або будь-які правопорушення становили собою результат незадовільного регулювання діяльності суспільства, тому останнє й визнавалось винним. Окрім того, запропоновані М.О. Чельцовим-Бебутовим положення характеризувались тим, що безпосереднє покарання правопорушника має спрямовуватись на задоволення інтересів та потреб суспільства, а не суто на покарання й засудження останнього, що було економічно не вигідним.

В умовах переосмислення сутності держави й права в післяреволюційний період Є.В. Пашуканісом у 1936 році була висунута концепція «соціалістичного права». Ця концепція в умовах перемоги соціалізму була природним продовженням уявлень про наявність якогось небуржуазного (пролетарського, радянського) права. В історії радянської юридичної науки і формування офіційного радянського праворозуміння особливе місце посідає перша Нарада з питань науки радянської держави і права (16–19 липень 1938 р.), де була зроблена спроба посилення позицій юридичного позитивізму. Його організатором був підручний Сталіна на «правовому фронті» А.Я. Вишинський – тодішній директор Інституту права та одночасно Генеральний прокурор СРСР. У доповіді А.Я. Вишинського і було дано формулювання загального визначення права: «Право – сукупність правил поведінки,

що виражають волю панівного класу, встановлених у законодавчому порядку, а також звичаїв і правил гуртожитку, санкціонованих державною владою, застосування яких забезпечується примусовою силою держави з метою охорони, закріплення і розвитку суспільних відносин і порядків, вигідних і бажаних панівному класу» [1, с. 102]. Знову ж таки наведене визначення характеризується тим, що право є волею панівного класу, тобто суспільства, й віддзеркалює його інтереси та задовольняє потреби. Однак не можна взяти до уваги те, що разом із соціалістичним типом праворозуміння все ж залишалася позиція щодо того, що право виходить із законів, які встановлюються державою та забезпечуються її примусовою силою.

Отже, з огляду на викладені наукові позиції, необхідно зазначити, що наявна на той час ідеологія соціалізму впливала на розуміння права, визначаючи його як віддзеркалення інтересів, направлене на задоволення його потреб та на регуляцію поведінки кожного члена.

Четверта особливість праворозуміння у післяреволюційний час полягає в тому, що право визнавалось публічним, а про існування приватного права не могло йтися.

За часів радянської влади правова наука у своїй системі не визнавала виокремлення приватного права поряд із публічним. Визначною щодо цього стала позиція В. Леніна, висловлена у відомій записці Д. Курбському: «Ми нічого приватного не визнаємо, для нас усе в галузі господарства є публічно-правовим, а не приватним» [6, с. 262]. Зазначена марксистсько-ленінська ідеологія вплинула й на праворозуміння, що мало своїм наслідком нівелювання будь-яких наукових позицій до виокремлення приватного права та поділу права на публічне й приватне загалом.

Як зазначає В.В. Галуцько, у радянський період, зокрема післяреволюційний, будь-які дослідження, що стосувалися виокремлення приватного права або існування такого, взагалі не проводились, оскільки на офіційному рівні «дуалізм права» не визнавався. І лише після обрання колишніми радянськими республіками курсу на побудову правової держави з'являються праці, присвячені цій проблематиці (С.С. Алексєєва, В.С. Нерсисянца, Ю.О. Тихомирова та ін.) [7, с. 179]. Протягом періоду формування й поступової еволюції праворозуміння відбувається визнання та дослідження приватного права як такого. Що стосується періоду після революції, то впродовж того часу ідеологія зводилась до тлумачення права суто як публічного, з відсутністю приватного права людини та громадянина.

В.І. Бошко у своїй праці з історії світової правової думки, яка залишалася єдиним радянським підручником у цій сфері з 1925 до 1955 рр., стверджує, що в умовах нової радянської правової й економічної політики цей поділ не має

значення внаслідок скасування приватної власності на засоби виробництва та піднесенням колективного й суспільного інтересу над приватним. У цей період майже всі суспільно-правові відносини отримують характер публічних. Пояснюється це тим, що будь-яке порушення суб'єктивного права мало суспільно небезпечний характер, наслідком чого ставало вжиття заходів державного примусу [8, с. 139]. Як можна прослідкувати з наведеного твердження, становлення соціалізму й знищення інституту приватної власності мало своїм наслідком формування концепції до розуміння права суто як публічного. Держава була єдиним джерелом права й брала участь майже в будь-яких правовідносинах із соціумом, саме тому можна констатувати превалювання публічного права над приватним.

Право радянського періоду мало імперативний характер, було аспектом державної політики, забезпечувалося партійною владою, що зумовлювалось наявною формою державно-правового режиму. При цьому стримувалося повне волевиявлення, мало місце проникнення держави у всі сфери суспільного життя, розчинення приватного права як такого у праві публічному [9, с. 356]. Така політика держави вплинула на тогочасне праворозуміння. З огляду на це, більшість науковців тлумачать право як «соціалістичне», «публічне», тобто як таке, що належить усьому народу, зокрема й державі, а не окремим особам.

Зважаючи на наявну політику держави, становлення ідей соціалізму, будь-яке «приватне» не визнавалось, тому право вважалось суто публічним явищем або категорією, що також можна простежити з наукових праць учених того часу.

П'ятою особливістю ідеологізації й політизації поглядів на розуміння права у післяреволюційний час є психологічна зумовленість виникнення та існування права.

Яскравим представником психологічної концепції праворозуміння був М.А. Рейснер, який імплементавав дореволюційну теорію Л.Й. Петражицького в «радянське право». За науковцем, право «в так само, якщо навіть не більше, ніж інші галузі ідейної або ідеологічної форми, є породженням несвідомого пристосування до середовища або, кажучи терміном Л.Й. Петражицького, емоційного життя людини. Завдяки такому розумінню права з нього остаточно стягнуто блискучий костюм свідомості і раціональної чистоти, яким воно було ще за часів природного права і Великої французької революції. Аналізуючи теорію Л.Й. Петражицького, М.А. Рейснер указував на таке: досліджуючи право як особисте переживання, останній, незважаючи на всю свою надзвичайну обережність, не міг цілком залишитися в межах ізольованого індивіда, але так чи інакше був примушений поставити його у зв'язок із навколишнім

середовищем, а отже, порушити питання про взаємозалежність між психічними переживаннями й господарськими умовами [10, с. 18]. І Л.Й. Петражицький, і М.А. Рейснер передбачали зумовленість виникнення права як вияв психології людини, навіть тоді, коли політика соціалізму передбачала дещо інакший підхід до його розуміння.

Учення Л.Й. Петражицького, як зазначає М.А. Рейснер, призвело до повної розбіжності з поглядами офіційного і панівного правопорядку. Психологічний аналіз права змусив його дійти переконання, що, крім наявності позитивного або навіть офіційного права, є величезні сфери права, які в жодні звичаї та кодекси не внесені. До того ж він мав дійти висновку, що в наявності не тільки певна ідеальна або абстрактна справедливість, а й справжнісіньке право, назване ним інтуїтивним. За вченням Л.Й. Петражицького інтуїтивне право має індивідуальний, мінливий характер, воно визначається особливими умовами життя кожної людини, його характером, вихованням, соціальним становищем, професією, знайомствами тощо [10, с. 19–20]. Науковець відходив від суто позитивістського мислення щодо розуміння права й передбачав, відповідно, виникнення цього соціального явища зі свідомості або несвідомості людей. Науковець трактував право як революційну творчість мас.

На підтвердження зазначеної теорії інноваційної революційної радянської влади того часу необхідно представити твердження А.В. Луначарського, який був із 1917 до 1929 рр. народним комісаріатом освіти в Радянському уряді і зазначав, що «право є інтуїтивним і таким, що відбиває собою класові інтереси мас і створюється на основі нового господарського укладу, що може чітко сформулюватись лише в процесі безпосередньої правової революційної творчості. Такий закон революцій і великих переворотів, які не мають прецедентів» [11, с. 15–16]. Зважаючи на наведене твердження, можна констатувати наявність психологічного фактору виникнення та існування права, що передбачав як джерело його формування несвідоме бажання радянського народу мати відповідний регулятор їх суспільної поведінки.

Ще більш яскраво цю думку неодноразово висловлював у своїх творах В.І. Ленін: «Демократизм Радянської влади та її соціалістичний характер виражається в тому, що Ради зосереджують у своїх руках не тільки законодавчу владу і контроль за виконанням законів,

а й безпосереднє здійснення законів через усіх членів Рад, із метою поступового переходу до виконання функцій законодавства й управління держави поголовно всім трудящим населенням» [12, с. 481]. З огляду на наведену позицію, можна також говорити про те, що право зумовлено психологією людей, їх бажанням до саморегуляції. На той час політика держави передбачала акцентування значної уваги саме на свідомості людей, зокрема на самостійному усвідомленні ними суспільної значущості права та необхідності поступового відходження від установлених законодавчих норм, оскільки суспільна поведінка населення мала б сформуватись так, щоб здійснювати будь-яку діяльність на благо суспільства, не порушуючи інтересів останнього.

Зважаючи на наведені позиції, можна стверджувати, що в післяреволюційний період також мало місце існування наукових позицій щодо присутності психологічного фактору людей у праві, у його виникненні та існуванні. Під впливом ідеології та тогочасної політики держави право мало сформуватись у свідомості кожної людини, чим передбачалось скасування позитивного права як безпосереднього регулятора суспільних правовідносин.

Висновки. Отже, післяреволюційний період характеризувався становленням радянської ідеології, яка передбачала у своїй основі ідеї соціалізму та комунізму, які вплинули на розуміння права. На самому початку затвердження радянської влади право було занадто заідеологізованим, перебуваючи під впливом марксистсько-ленінської теорії, яка здійснила формування специфічного уявлення про право та його подальшу долю.

Підсумовуючи, варто сказати, що особливостями ідеологізації й політизації праворозуміння в післяреволюційний період є такі:

- фундаментом праворозуміння стала марксистсько-ленінська теорія;
- абсолютно будь-які типи або підходи до розуміння права характеризувалися позитивістськими спрямуваннями;
- пріоритетним типом праворозуміння був соціалістичний, що виходив із політики соціалізму;
- право визнавалось переважно публічним, а про існування приватного права не могло йтися;
- виникнення та існування права зумовлювалось психологічним фактором.

Список використаних джерел:

1. Скоробогатов А.В. Современные концепции правопонимания. Учебно-практическое пособие. Казань : Институт экономики, управления и права, 2010. 159 с.
2. Волинка К.Г. Теория держави і права : Навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
3. Рассказов Л.П. Теория государства и права : Учебник для вузов. 3-е изд. Москва : ИЦ РИОР: ИНФРА-М, 2010. 464 с.

4. Рассказов Л.П. К вопросу о месте российской правовой системы в юридической географии мира. *Политический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ)*. Краснодар : КубГАУ, 2014. № 01(095). С. 965–980.
5. Чельцов-Бебутов М.А. Социалистическое правосознание и уголовное право революции. Харьков : Юридич. изд-во НКЮ УССР, 1924. 92 с.
6. Загальна теорія держави і права / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.; [за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина]. Харків : Право, 2002. 432 с.
7. Галуцько В.В. Публічний інтерес в адміністративному праві. *Форум права*. 2010. № 4. С. 178–182.
8. Банчук О.А. Публічне і приватне право: Історія українських вчень та сучасність. *Центр політико-правових реформ*. Київ : Конус-Ю, 2008. 183 с.
9. Зелена І.В. До питання генезису приватного права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 355–359.
10. Рейснер М.А. Право. Наше право. Чужое право. Общее право. Москва : Госиздат, 1925. 276 с.
11. Луначарский А.В. Революция и суд. *Материалы Народного комиссариата юстиции*. Москва, 1918. Вып. 2. С. 15–19.
12. Ленин В.И. О демократизме и социалистическом характере советской власти. Полн. собр. соч. Изд-е 5-е. Москва : Политиздат, 1969. Т. 36. Март-июль 1918. 731 с.